

**R. P. Georgii De Rhodes Avenionensis, È Societate Iesv,
Philosophia Peripatetica, Ad Veram Aristotelis Mentem**

Rhodes, Georges de

Lvgdvni, 1671

II. De temperantia.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-95638](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-95638)

illius sunt præstantissimi, quibus solis, teste Bernardo, præmiura datur, quod reliquis virtutibus promittitur.

Colliges primò, constantiam vix differre à perseverantia; est enim virtus animum obfirmans, ut perstet in proposito boni operis, quandiu ratio præscribit. Nisi dicere velis, quod perseverantia continuando bonum opus, vincit difficultates quæ oriuntur ex tædio & molestia quam affert temporis diuturnitas: constantia verò continuando vincit difficultates ortas aliunde, v.g. ex arduitate operis, ex impedimentis externis, aut aliis huiusmodi.

Colliges secundo, duo esse vitia perseverantiæ ac constantiæ opposita; per excessum enim pertinacia illi est opposita, inconstantia verò per defectum. Pertinax dicitur apud Aristotelem 7. *Ethic. cap. 9.* qui firmus manet in proposito, siue sentiendi, siue agendi ubi non oportet, vel plusquam oportet. Mollis verò & inconstans appellatur, qui ob difficultates occurrentes, & maxime ob tristitias, ac privationem delectationum desistit ab opere bono, ceditque difficultatibus. Quamquam etiam molles à Philosopho appellari constet eos, qui nimium sunt appetentes delectationum & iocis etiam ac ludis dediti.

QVÆSTIO II.

De temperantia.

EXimium virtutis temperantiæ decus est, à cuius exercitio, ut recte notat Ambrosius, mundum inchoare Deus voluit, relicturus paradisum homini, si temperantiam amasset. Vnde nec immerito Clemens Alexandrinus *lib. 2. Stromatum, c. 11.* ait hominem temperantiâ simillimum Deo fieri. Explicat eam Philosophus *cap. 10. ad finem libri 3. Ethic.* cuius insitens vestigiis, primùm expono naturam temperantiæ generatim, deinde partes eius subiectivas, postremò partes potentiales.

SECTIO I.

De natura temperantiæ generatim.

Arist. 3. *Ethic. cap. 10. 11. & 12.*

TRia proponit Philosophus, obiectum temperantiæ, actus, & comparisonem eius cum fortitudine; quæ ut sint perspicua.

Certum est primò, temperantiam esse virtutem aliquam specialem distinctam ab omnibus aliis virtutibus. Ratio est, quia licet temperantia, si sumatur latius, significare possit temperiem quandam & moderationem, quam humanis actionibus ratio imponit, sitque hoc pacto aliquid commune omnibus virtutibus; si tamen magis propriè sumatur, significat virtutem quæ moderatur & refrænât cupiditatem delectationum corporalium, quæ sensu aliquo externo percipiuntur. Et ut sic distinguitur ab aliis omnibus virtutibus, cum habeat diuersum obiectum & diuersum munus; nulla enim alia virtus versatur circa delectabilia sensuum. Et est vera virtus, cum obiectum eius formale sit conformitas cum recta ratione; regula enim quam sequitur in assumendis, repudiandisque rebus delectabilibus, non est alia, quàm necessitas vitæ præsentis.

Certum est secundo, temperantiam rectè defi-

Temperantia virtus est.

Temperantia definitio.

niri, *Est mediocritas circa voluptates*; idest, virtus moderatrix earum passionum appetitus concupiscibilis, quæ versantur circa delectabilia corporis, secundum sensum præsertim gustus in visu cibi & potus, & secundum sensum tactus in usu venerorum. Quia nimirum sicut fortitudo mediocritas est timoris & fiducia circa terribilia; sic temperantia mediocritas est passionum omnium appetitus concupiscibilis; amoris videlicet, cupiditatis & delectationis circa delectabilia. Quod ut firmius manifestius, proponam obiectum proprium temperantiæ, actus eius, partes integrales, & vitia opposita.

S. 1.

Quodnam sit obiectum proprium temperantiæ.

Aristot. *cap. 10.*

Dico primò, obiectum materiale temperantiæ strictè sumptæ aliud esse remotum, aliud proximum. Remotum sunt ea obiecta delectabilia, quæ per gustum & tactum possunt allicere appetitum, nimirum esculenta, poculenta, & venera: proximum autem sunt delectationes gustus & tactus: tristitiæ quoque ortæ ex earum absentia sunt etiam obiectum materiale temperantiæ, sed minus præcipuum.

Probat totam assertionem eleganter Philosophus toto illo capite, ubi primò docet alias esse voluptates animi, alias corporis. Voluptates animi eæ sunt, quæ sequuntur operationem intellectus aut sensus interni, non autem operationem vilius externi sensus; nam in illis nihil corpus, sed sola mens patitur: huiusmodi sunt delectationes omnes quæ percipiuntur ex contemplatione veritatis, studiositate, honoribus, fabularum narratione. Nam tam ambitiosus, inquit, quàm avidus disciplinæ gaudet eo, cuius est avidus: voluptates autem eæ non sunt materia temperantiæ; qui enim capiuntur iis voluptatibus, neque intemperantes dicuntur, neque temperantes. Eos verò qui fabulis aut narrationibus delectantur, & circa talia dies consumunt, verbosos atque deliros dicimus; intemperantes autem non solemus vocare, nec eos etiam, qui pecuniarum vel amicorum causâ dolent. Voluptates corporis eæ sunt, quæ capiuntur per externos sensus, idest in quibus obiectum delectationis appetitus est aliqua sensatio externa; ut cum gaudet appetitus, gaudet de gustatione aliquis cibi. Circa solas igitur voluptates corporis versatur temperantiæ virtus, quia si soli temperantes dicuntur, qui eas moderatè adhibent pro ratione præscribit; si soli intemperantes, qui eas persequuntur contra dictamen rationis.

Deinde ait, temperantiam non versari circa voluptates quaslibet corporeas; probatque, quia voluptates corporis alia sunt in visu, alia in auditu, &c. Sed qui rebus iis gaudent, quæ visu percipiuntur, ut coloribus, picturis, figuris, nec temperantes, nec intemperantes dicuntur, quamvis in iis sensari possit mediocritas, & excessus etiam esse possit, ac defectus. Similiter eos qui gaudent iis quæ auditu percipiuntur, nemo vocat intemperantes; qui verò delectantur odoribus, per accidens tantum possunt tales appellari: non enim eos qui malorum, aut rosarum, aut vaporum; sed potius eos qui vinguentorum aut epularum odoribus delectantur, intemperantes dicimus esse: ergo non omnes voluptates corporeæ sunt obiecta temperantiæ. Id quod præterea ostenditur, quia temperantia circa eas solas voluptates versatur, quæ sunt homini communes.

E Sed qui rebus iis gaudent, quæ visu percipiuntur, ut coloribus, picturis, figuris, nec temperantes, nec intemperantes dicuntur, quamvis in iis sensari possit mediocritas, & excessus etiam esse possit, ac defectus. Similiter eos qui gaudent iis quæ auditu percipiuntur, nemo vocat intemperantes; qui verò delectantur odoribus, per accidens tantum possunt tales appellari: non enim eos qui malorum, aut rosarum, aut vaporum; sed potius eos qui vinguentorum aut epularum odoribus delectantur, intemperantes dicimus esse: ergo non omnes voluptates corporeæ sunt obiecta temperantiæ. Id quod præterea ostenditur, quia temperantia circa eas solas voluptates versatur, quæ sunt homini communes.

Quaest. II. Sect. I. Natura temperantiae. 581

communes cum aliis animantibus; nullum enim animal præter hominem absolute delectatur visu, auditu, aut olfactu, sed tantum in ordine ad gustum, & tactum.

Tertio igitur solæ voluptates gustus & tactus sunt materia proxima, cui temperantia mediocritatem rationis imprimit. Probatur, quia illæ solæ voluptates dicuntur materia temperantiae ac intemperantiae, quæ maximè feriles ac ferinæ sunt, ex eo quod communes hominis sint cum feris: huiusmodi sunt delectationes gustus & tactus: ergo illæ sunt materia proxima temperantiae. Probat minorem, quia illæ voluptates sunt maximè ferinæ, propter quas homo merito vituperatur: sed propter intemperantiam homo maximè vituperatur, quod nullo pacto supra feras ipsas se erigat; sed ad ea se demittat, ad quæ illæ feruntur pronæ, tanquam nihil retinens hominis, sed totus belluinus, & totus bellua: ergo materia proxima temperantiae sunt illæ voluptates gustus & tactus. Unde concludit Philosophus, quod amare talia est maximè ferinum.

Addebam materiam temperantiae minùs præcipuam & secundariam esse tristitias ortas ex absentia voluptatum; nam fortitudo moderatur tristitias & timores ex rerum difficultium tolerantia: temperantia moderatur solum tristitias, quas parit voluptatum absentia.

Obiectum
formale
temperan-
tiae.

Dico secundò, obiectum formale temperantiae esse honestatem, quæ reperitur in mediocritate voluptatum gustus & tactus. Regulam verò unde indicatur, quænam delectatio habeat talem mediocritatem præscriptam à recta ratione, non aliam esse quàm necessitatem & utilitatem rerum ad hanc vitam pertinentium.

Ratio est, quia honestas temperantiae propria in hoc posita est, ut voluptas corporea tactus & gustus ametur semper in ordine ad aliud: illud non potest aliud esse quàm necessitas & utilitas humanæ vitæ, idest quantum necesse est ut consulatur necessitatibus humanæ vitæ ac officiorum, ut exponit optimè S. Thomas *quaest. 141. art. 6.* post Augustinum *lib. de moribus Ecclesiæ, cap. 21.* Clementem Alexandrinum *lib. 3. paedagogi, cap. 7.* Hieronymum *in cap. 44. Ezechielis*, & eleganter explicat Philosophus *lib. 3. Ethic. cap. 11.* Vir temperans, inquit, appetit ea tantummodò iucunda, quæ vel ad sanitatem, vel ad bonam habitudinem faciunt; atque ea quædam mediocriter, & propterea decet; & cætera etiam quæ his impedimento non sunt, vel præter honestatem, vel supra facultates; nam qui ita facit, magis tales voluptates amat, quàm dignum sit; temperans autem tantum ut recta ratio præscribit.

Colliges ex his virtutis huius eximie tres proprietates. Prima est summa difficultas, quia voluptates tactus & gustus vehementissimæ sunt, alliciuntque appetitum ardentius quàm aliæ: unde merito ait Philosophus, difficultius esse resistere voluptati quàm iracundia. Deinde quia illæ voluptates rationem excæcant; imminuto autem usu rationis, difficultius est agere propterea dicitur. Denique cum vehementer ad se trahat totum voluntatis conatum, vehementer etiam libertatis usum imminuit: est ergo difficillimum applicare voluntatem ad obiectum voluptati contrarium. Secunda proprietas huius virtutis est necessitas; nam illam imperat lex naturalis, quæ iubet hominem quod humanum est sapere, & alienari à ferina vita. Imperat lex diuina supernaturalis: *Post concupiscentias suas non eas, facient enim*

R. P. de Rhodes curs. Philosoph.

te gaudium inimicis tuis. Hinc toties Christus præcipit sabnegationem, crucem & voluptatum abrenunciationem. Denique præcipiunt humane leges, in quibus homo huiusmodi voluptatum nimius amator feris annumeratur; nihil enim agere ille potest dignum homine, nihil vile Reipublicæ. Tertia proprietas est eximia dignitas temperantiae; homo enim per eam exiit quidquid belluinum est, & desinit similis esse brutis animantibus; liberatus autem hoc modo ab hac feruitute corporis, & moribus brutorum, euehitur ad Angelorum similitudinem, totus effectus intelligentia. Imò & altius etiam prouehitur ad societatem quandam cum Deo propter puritatem, & incorruptionem, quæ facit esse proximum Deo, ut magis etiam constabit ex sequentibus.

Tantum addo, temperantiam, tamen si eximia quædam sit virtus, esse tamen minùs nobilem quàm reliquas virtutes morales; quia ut rectè ratiocinatur Philosophus, melius est prodesse multis, quàm vni. Iustitia & fortitudo in commune profunt, prudentia virtutibus omnibus facem præfert. Temperantiae utilitas directè non extenditur nisi ad eum qui est temperantiae subiectum.

S. II.

Quinam sint actus, & partes temperantiae.

Aristot. *lib. 3. cap. 11.*

Dico tertio, actum maximè proprium & elicetum temperantiae, illum esse, quo volumus mediocritatem voluptatum tactus & gustus; idest, quo vult aliquis moderatè, ac ut præscribit recta ratio, se habere circa esculenta, poculenta, & venerea. Actus autem imperatos esse cupiditates, & delectationes moderatas esculentorum, poculentorum, venereorum.

Actus tem-
perantiae
proprius.

Explicat autem Philosophus capite illo 11. paulò latius proprios actus hominis temperantis. Primo enim, inquit, homo temperans non gaudet in his, quibus maximè homo intemperans delectatur, sed potius molestè fert; nec iis omnino, quibus delectari non decet. Secundò nec vehementer vllis rebus huiusmodi delectatur, neque si absint, dolet; neque cupit nisi mediocriter. Tertio nec magis quàm oportet, neque quando non oportet, vlla res omnino illum delectat. Mediocriter autem, & ut oportet eas res appetit, quæ voluptate quidem afficiunt, ad sanitatem autem & bonam corporis valetudinem conferunt. Quarto appetit etiam mediocriter res cæteras voluptatis effectrices, si nec impedimento sint dictis habitibus corporis, nec honestatis cancellos egrediantur. Quintò moderatè quoque se habet circa illa delectabilia, non solum usu & actu externo, sed affectibus etiam internis, appetendo nimirum interius, quantum, ubi, quale, quando, & quomodo decet, & eodem modo exterius vsurpare.

E Sextò denique virtus hæc cogitationes sanctis inserit, desideria recta multiplicat, animi tepore non accendit, mentem ab omni defendit procella vitorum; quia nimirum temperantia optima dispositio est preparans animum ad eos actus, quos dixi; remouet enim impedimenta, & mentem eximie disponit ad diuinarum rerum contemplationem, ex qua nascuntur deinde aliæ omnes virtutes. Idèò temperantiam appellat Philo fundamentum virtutum. Vide prosperum ea de re optimè differentem *lib. 3. de vita contemplatiua, c. 19.*

Dico quartò, partes integrales temperantiae

CCC 3 duas

Temperan-
tiæ partes
integrales.

duas meritis numerari, honestatem & verecundiam; partes subiectivas esse quatuor, abstinentiam, sobrietatem, castitatem & pudicitiam; partes potentiales octo, continentiam, mansuetudinem, clementiam, modestiam, humilitatem, studiositatem, eutrapeliam, parcitatem siue simplicitatem. Ita cum S. Thoma docent Morales omnes Philosophi.

Primo enim partes integrales illas esse duas, quas assignabam, probatur; quia officium integrum temperantiæ in duobus constat: primum est fuga turpitudinis intemperantiæ, alterum amor decoris temperantiæ. Ad fugam turpitudinis facit verecundia; ad amorem decoris temperantiæ confert honestas. Verecundia enim, ut olim dixi, est timor probri ex consideratione rei vel facti turpis & probro digni; qui timor licet virtus non sit, dispositio tamen optima est ad virtutem temperantiæ, cuius proprium etiam est ea vereri omnia, quæ sunt temperantiæ opposita. Honestas non hic significat conformitatem cum recta ratione, quæ convenit omnibus virtutibus; sed strictè sumitur pro eo, in quo proprius relucet decor temperantiæ, significatque perfectionem quandam omnium actuum temperantiæ, per quam elucet in his amor quidam decori, hoc est eius quod decet; honestas enim vocatur, teste Isidoro, quasi honoris status; id est id propter quod honorem aliquis meretur. Duo igitur hæc actus temperantiæ plurimum iuvant, fuga & horror cuiuscunque turpitudinis, & amor decori.

Secundò partes temperantiæ subiectivas, seu proprias eius species esse quatuor, probat S. Thomas, quia species virtutum distinguuntur per ordinem ad diversas materias; obiecta verò materialia circa quæ versatur temperantia, quatuor sunt; delectationes enim gustus pertinent vel ad cibum, vel ad potum; delectationes circa cibum moderatur abstinentia; delectationes circa potum sobrietas. Deinde verò delectatio tactus ad vim pertinet gignendi, alia est principalis, ex ipsa copula carnali; altera secundaria, ex osculis, amplexibus & tactibus. Circa primam versatur castitas, circa secundam pudicitia, quæ sanè parum à castitate differt.

Tertiò partes huius virtutis potentiales illæ appellantur, quæ similitudinem quandam habent cum temperantia, sed & in multis eam imitantur; sed ab illa tamen differunt, neque respiciunt idem obiectum formale. Imitantur temperantiam, quòd moderentur appetitum circa quædam delectabilia; differunt ab ea, quòd non versentur circa delectabilia gustus & tactus; sed circa quædam alia delectabilia, quæ octo virtutes occupant. Continentia frenat universim passiones insurgentes, & eas sic cohibet ut non vincant voluntatem. Humilitas moderatur appetitum excellentiæ; mansuetudo appetitum vindictæ. Affinis illis clementia temperat appetitum punitionis; studiositas appetitum scientiæ; modestia componit & moderatur externos corporis motus; simplicitas modum ponit in externo cultu; eutrapelia iocos & ludos honestè componit.

S. III.

Quenam sint vitia temperantiæ opposita.

Arist. lib. 3. Ethic. cap. 11. & 12.

Vitia temperantiæ
opposita.

Dico quintò, vitium temperantiæ oppositum per excessum esse intemperantiam, oppositum verò per defectum esse insensibilitatem.

A Intemperantia Philosopho ἀσώτεια, est excessus in experendis, vel fruendis voluptatibus tactus & gustus; quando scilicet experientur, vel usurpantur, quando, & ubi non oportet, vel plusquam oportet, vel non eo modo quo oportet, vel quas non oportet.

Observeat autem Philosophus, cupiditates alias esse naturales, quæ nimirum eadem sunt apud omnes, ut fames & sitis; vel proprias, quæ nostra sponte sunt, suntque alia atque alia iuxta varias condiciones hominum. Circa naturales non delinquitur nisi vno modo, id est circa quantitatem, si plus sumatur de cibo & potu quam oportet: quod non evenit, inquit, nisi iis qui servili & abiecto animo sunt. Circa proprias verò infinitis peccatis modis, cupiendo scilicet quæ non oportet magis quam oportet, &c. In omnibus enim illis intemperantes excedunt, quia gaudent quibusdam, quibus non oportet gaudere, & quando non oportet gaudere, &c. Intemperans igitur concupiscit ea omnia quæ afferunt voluptatem, & à cupiditate usque adeò ducitur, ut illam cæteris omnibus anteponat. Quapropter & non adipiscens, & cupiens dolet; cupiditas enim est cum dolore: absurdum autem est ob voluptatem dolere.

Insensibilitas, siue, ut vocat S. Thomas, stupor dicitur, cum quis delectationes tactus & gustus usque adeò auersatur, ut eis uti nolit, quando, & ubi, & quantum oportet. Vitium hoc nomen non habet; quia non facile fit, inquit Philosophus; etenim deficientes in voluptatibus, & minus gaudentes quam oportet, non nimirum fiunt; etenim non est insensibilitas talis humana, idè de illa non attinet dicere.

Dico sextò, inter omnia humana vitia intemperantiam esse maxime probrosam & infamem, ac hominem indignam.

Ratio est primò, quia (inquit Philosophus) intemperantia multò est probrosior, quam timiditas; nam illud vitium est magis probrosum, quod est magis spontaneum: sed intemperantia magis est spontanea quam timiditas; hæc enim fit ob dolorem, illa ob voluptatem; quorum alterum experimus, alterum fugimus: & dolor quidem distrahit, atque corrumpit naturam eius, qui habet ipsum; voluptas autem nihil tale facit. Minus igitur nostra sponte timiditas comparatur, quam intemperantia. Secundò ad res afficientes voluptate facilius est assueferi; sunt enim plures tales in vita, & assuefactio fit sine periculo; in rebus autem formidolosis contrà.

Denique à priori ratio est, quia per intemperantiam homo vincitur à delectationibus infimis, quas cum brutis communes habet; & ita quasi redigitur in ordinem brutorum; & rationis luce velut extincta fit mancipium ventris, nihil habens quo videatur esse homo & rationalis: illi enim actus sunt etiam in brutis, in quibus nihil rationis est, nihil ingenij aut industria, sed brutus impetus, & cæca in venem abiectio.

Colliges ex his, meritis intemperantiam à Philosopho vocari vitium puerile; concupiscentiam autem similem esse puero, quia sicut puer impetu ducitur ad ea quæ oblectant absque rationis directione, ita & concupiscentia. Puer si arbitrio suo permittatur, crescit in audacia, magisque in dies fit rebellis: ita & concupiscentia si motibus sinatur, fit intolerabilior. Puer emendatur si coercetur: sic & concupiscentia rationi paulatim subicitur. Debet

Quæst. II. Sect. II. Partes temperantiæ. 583

Debet puer viuere ex imperio pædagogi, concupiscens animæ facultas ex imperio rationis. Vide cætera, ubi tandem concludit: *Est igitur voluptatum appetitio insatiabilis, & operatio cupiditatis similis ipsi amentis; auget omni ex parte id quod est sibi affine.*

SECTIO II.

De partibus temperantiæ subiectiuis.

Exposita generatim temperantia, venio ad præcipuas eius partes & species, quas dixi esse quatuor, si sumatur strictè temperantia pro ea virtute, quæ moderatur delectationes gustus & tactus; si sumatur latius pro virtute illa quæ mediocritatem ponit in quibullibet corporeis voluptatibus omnium sensum, plures sunt eius partes. De proprijs ergo tantum mihi sermo nunc est, & de oppositis vitijs.

§. I.

Abstinencia & sobrietas, & vitia opposita.

Abstinencia
virtus est
specialis.

Dico primò, abstinentiam virtutem esse specialem, quæ quis à cibo quantum decet & oportet, habita ratione valetudinis, & officiorum mentis, abstinet: siue, est mediocritas delectationis in cibo.

Primò dicitur abstinentia *specialis virtus*, non solum proptèr significat subtractionem ciborum maiorem quam imperet temperantia; hæc enim vocatur propriè abstinentia: sed proptèr significat virtutem, quæ coercetur, & ad iustam mediocritatem reducit ciborum appetitum & sumptum.

Ratio est manifesta, quia respicit hæc virtus specialem honestatem, quam non respiciunt aliæ partes temperantiæ circa tactum aut alios sensus.

Tanta verò, & tam laudabilis est honestas illa, ut eam appellet meritò Augustinus primum hominis ingressum in templum virtutum, potestque colligi ex opposito ei vitio, de quo mox. Valent autem ad eius commendationem quæcumque in laudem ieiunij dici solent; quod præstiterunt eximie Tertullianus, Basilus, Cyprianus libris & orationibus de ieiunio; Ambrosius libro de Elia & ieiunio; Lessius sanè *lib. 4. cap. 2. dubitat. 10.* ex varijs Patribus enumerat præcipua quadam ieiunij commoda: partim in corpore; præstat enim illi bonam valetudinem, & longauitatem; qui enim abstinens est, adiciet vitam, ut habetur *Ecclesiast. cap. 37.* partim in animo; carnis enim tentationes extinguit, & subiicit illam spiritui. Ieiunius, inquit Cyprianus, vitorum sentina siccatur; petulantia marcescit, & fugitiua abeunt voluptates. Intellectum serenat, & ad omnes suas functiones aptiorem reddit. Ieiunium, inquit Chrysost. *homil. 1. ad plebem*, leues pennas animæ producit, ut in sublime ferat. De abstinentia, inquit S. Leo, prodeunt castæ cogitationes, rationabiles voluntates, salubria consilia. Preparat animam ad diuinas illustrationes, & solatia. Ieiunium, inquit Cyprianus, scripturarum delicijs pascitur, contemplatione reficitur, gratia stabilitur, cœlesti pane nutritur. Denique ieiunium pro peccati reatu satisfacit, & impendit in poenam auertit flagella; quævis à Deo impetrat beneficia, & eximiam à Deo mercedem hand dubiè meretur. Vide Valentian *disp. 9. 2. puncto 2.*

Secundò abstinentia dicitur mediocritas circa

usum ciborum, ubi duos potissimum actus temperantia complectitur, sicut intemperantia peccat potissimum in duobus: primò quatenus trahit ad velsendum cibo vetito; secundò quatenus trahit ad modum illicitum vtendi cibo. In his duobus mediocritatem debitam seruat temperantia, ita nimirum ut usus ciborum valetudini, & officijs mentis congruat, quod edoctum se à Deo esse ait Augustinus *lib. 10. confessionum, cap. 31.* eumque solum esse legitimum ciborum usum ut alimur, non ut delectemur, frequenter inculcant Chrysostom. *homil. 71. in Mattheum*, & Clemens *lib. 2. pædagogi, cap. 1.*

Tertiò colligitur ex his, actus temperantiæ proprios istos esse. Primò interitibus alienum habere animum à cibo & potu, aded ut nec de illis vel loquatur, vel cogitet. Secundò illis uti præcisè ad tuendam valetudinem, non autem ad delicias. Hoc me docuisti, inquit Augustinus, ut quemadmodum medicamenta, sic alimenta sumpturus accedam. Tertiò subtrahere cibo & potui etiam ea quæ congruunt valetudini, ad castigandam carnem, & subiiciendam illam spiritui.

Quartò modum seruare ac decentiam in qualitate ciborum, abstinendo à delicatioribus; in quantitate, cauendo ab excessu; in modo edendi, vitando nimiam voracitatem; in tempore, loco, aliisque omnibus circumstantiis, hoc semper in oculis habendo, quod eca ventri, & venter eciis: Deus autem & hunc & has destruit.

Dico secundò, gulam esse vitium capitale peccantiæ oppositum, cuius quinque sunt species, & quinque filia.

Actus temperantiæ
proprij.

Gula capitalis
vitium.

Primò dicitur gula vitium, & quidem capitale. Vitium videlicet illud capitale appellatur, ex quo alia oriuntur quamplurima: talem esse gulam testatur Tertullianus. Monstrum, inquit, libido haberetur sine gula; corporis enim pinguedo, inquit Porphyrius *lib. 4. de abstinentia*, animam pestilentia afficit, atque à beatæ vitæ domicilio deturbat. Ut meritò dicas cum Plinio *lib. 26. cap. 8.* pessimum corporis vas alius; instat ut creditor, & in die sæpius appellat. Huius gratiæ expetitur auaritia, &c.

Secundò dicitur gula quinque habere sub se species, quas ex Gregorio Magno enumerat Sanctus Thomas *quæst. 146. art. 4.* præproperè, laute, nimis, ardentè, studiosè. Quia, inquit S. Doctor, gula importat inordinatam edendi concupiscentiam. In usu autem duo considerantur, nimirum ipse cibus, qui comeditur, & comestio: potest ergo inordinatio concupiscentiæ attendi dupliciter; vno quidem modo in ordine ad cibum ipsum qui capitur; & sic quantum ad substantiam quærit cibos lautos, aut pretiosos: homines huiusmodi vocat S. Bernardus *serm. 30. in Cantica*, ciborum obseruatores, non morum bonorum. Contrà quàm vsurpatum esse à B. Virgine, ostendit *lib. 1. de Virg. cap. 2.* Cibus ei obuius, qui mortem arceret, non qui delicias ministraret. Quantum ad qualitatem, quærit studiosè præparatos; quantum ad quantitatem, excedit nimis comedendo; quantum ad sumptionem, attenditur inordinatio, vel quia præuenit debitum edendi tempus, quod est præproperè; vel non seruat debitum modum in edendo, quod est ardentè.

Quinque
eius species.

Tertiò dicitur gula quinque habere filias, id est effectus quinque in animo eius qui gulæ deditus est. Numerat eos S. Thomas *art. 6.* ex eodem Gregorio. Sunt, inquit, latitia incepta, scurrilitas, immunditia, multiloquium, hebetudo mentis. Cum

Effectus.

CCc 4 enim

enim, inquit S. Doctor, gula sit immoderata delectatio & concupiscentia cibi, possunt illæ accipi tum ex parte animæ, tum ex parte corporis. Ex parte animæ quadrupliciter: primò, quantum ad rationem, cuius acies hebetatur ex immoderatione cibi & potus: quantum ad hoc filia gulæ ponitur hebetudo mentis, circa intelligentiam scilicet, cum caput fumo ciborum oppletum vix discipere possit verum. Vnde aiebat Galenus in exhortat. ad bonas artes, animas hominum multo cibo fartas, adipibus tanquam luto inuolutas, & in multo sanguine tanquam in cœnoso gurgite natantes, ad nihil subtile, aut celeste allurgere. Quo de argumento vide præclarissimè differentem Clementem lib. 2. *pedagogi*, cap. 1. Augustinum *epistol.* 86. Chrysostomum *homil.* 13. in *primam ad Timotheum*. Optimè S. Leo *serm.* 8. de *ieiunio* 10. *mensis quotidiano*, inquit, experimento potus, & satietate aciem mentis obtundi, nimietate ciborum vigorem cordis hebetari, &c. Secundò quantum ad appetitum, qui multipliciter deordinatur, quasi sopito gubernaculo rationis per immoderantiam cibi: hæc est inepta latitudo, ut præclare differit Hieronymus lib. 2. in *Iovinianum*, *quæst.* 3. Nonarianus lib. de *cibus Iudæis*, cap. 4. Porphyrius lib. 2. de *abstinentia*. Tertiò quantum ad inordinata verba, & sic ponitur multiloquium. Quartò quantum ad inordinatum actum, & sic ponitur scurrilitas, id est iocularitas quædam ex defectu rationis. Quintò quoad corpus, & est immunditia; nam ut ait eleganter Philo lib. de *agricult.* ventris ingluuiem pedissequa sequitur libido. Pulchrè Ambrosius lib. de *paradiso*, cap. ult. Qui sunt, inquit, qui super ventrem ambulant, ut serpens, *Genes.* 3. nisi qui ventri & gulæ viuunt? quorum Deus venter est, & gloria in pudendis eorum; qui cibo onerati ad terrena curantur. Et Tertullian. lib. *contra psychicos*: Quorum, inquit, Deus venter est, aqualiculus altare, Sacerdos coquus: quorum fides in culina caler, charitas in olla feruet, & tota spes in ferculis iacet.

Sobrietatis
quid.

Dico tertiò, sobrietatem esse specialem virtutem, quæ affectum & vsum moderatur potationis inebriare valentis.

Ratio est, quia virtus ista circa passiones versatur, & actus eius perficitur in vlu externo materiæ, quæ causare potest ebrietatem; id est formam suam & rectitudinem rationis imprimit affectui interno, & externo actui. Potus autem inebriare valens, propria est materia, sed remota huius virtutis: eius officium est in ea mensura uti potu inebriante, quando eo utendum est, quæ mentis functiones non impediat, vel offendar.

Ebrietatis
vitium.

Dicitur autem virtus hæc omnibus quidem esse necessaria, sed præsertim adolescentibus ad feruorem ætatis; mulieribus ob iudicij debilitatem; senibus & Regibus, quia in his vigere ratio debet ad aliorum eraditionem.

Dico quartò, ebrietatem vitium esse probrosissimum, hominem deturbans ab humano statu, quod faciliè viratur per sobrietatis assuetudinem. Probra huius vitij manifesta sunt; quod ipsi etiam damnant, qui amant.

S. II.

Castitas & opposita ei luxuria.

Eleganter Methodius apud Photium ait *napta-via* dictam esse *napta-via*; quod ea pulcherrimè

ma virtute similis homo euadat Deo: & optimè Ambrosius in funere Satyri vocat castitatem matrem totius virtutis. Imò Gregorius Thaumaturgus ait virtutes dictas esse à Græcis *napta-via*, quia puritas, vel sola, est omnes virtutes; idè notat Chrysostomus, sanctitatem & castitatem in Scripturis pro eodem sumi. Eximia de hac virtute passim inuenire licet: ego breuiter naturam eius, materiam, actus, oppositum ei vitium, & remedia propono.

Dico primò, castitatem propriè dictam rectè defini: *Virtus est specialis, statuens mediocritatem circa delectabilia venereorum, vel ea prorsus abiciendo, vel non aliter eis utendo quàm recta ratio prescribit.*

Primò dixi castitatem propriè dictam, quia rectè notat S. Thomas *quæst.* 151. art. 2. castitatis nomen dupliciter posse sumi. Primò improprie ac metaphoricè, proptè significat virtutem, quæ temperat quassibet delectationes, tum corporis, tum animi; estque virtus illa generalis. Secundò propriè accipi, & est virtus specialis habens materiam specialem, nempe concupiscentias delectabilium venereorum; tota enim versatur in moderandis illis delectationibus, quarum mediocritas honestatem constituit specialem distinctam ab aliis omnibus: ergo etiam castitas specialis est virtus. Castitas autem illa generalis non versatur circa coniunctionem corporum, sed circa debitam animi coniunctionem cum Deo; si enim debito modo à rebus creatis se abstrahat mens humana, & inhaeret cum Deo, censetur pura: si autem à Deo recedens, creaturis se totam mancipet & addicat, fornicatur quodammodo & impura euadit. Vnde dicit Augustinus: *Castitas animi est amor ordinatus, non subdens maiora minoribus.*

Secundò dicitur castitas statuere mediocritatem circa delectabilia venerea; hoc enim proprium est obiectum eius, & materia; quia scilicet proximum obiectum circa quod castitas versatur, sunt interni motus concupiscentiæ incitantes ad venerea, quos vel omnino comprimit, vel secundum rectam rationis normam componit. Remota materia sunt externi actus, qui vel præsent coniunctionem, ut aspectus, tactus, olus, vel est ipsa coniunctio. Proptè moderatur appetitum coniunctionis, vocatur castitas; quatenus autem circa præuios actus versatur, eos auersando, & ab eis auocando, dicitur pudicitia, ut notabam nuper. Vel certè dicitur castitas proptè resecat vsum & affectum venereorum: pudicitia quatenus est conformis pudori, qui solet esse in illorum vlu.

Tertiò dicitur castitatis munus esse vel omnino abiciere huiusmodi delectabilia, vel iis vi secundum rationem. Est enim castitas alia perfecta, alia imperfecta: perfecta est, quæ ab omnibus voluptatibus carnis, tum licitis, tum illicitis perpetuò abstinerere proponit, & appetitum etiam abicit nuptiarum. Imperfecta est, quæ id vel ad tempus dimittit taxat proponit, vel ab illicitis tantum abstinere, & licitis moderatè vitur.

Itaque actus castitatis isti commodè numerari possunt. Primus hortere actus omnes internos cogitationum, appetituum, delectationum circa venerea. Secundus hortere actus omnes externos venereos. Tercius ea omnia, quæ præuia sunt, & possunt impellere ad huiusmodi actus, tum affectu interno, tum externo actu deuitare.

Grandis est virtutis, inquit Hieronymus, & sollicitæ diligentia, in carne non carnaliter viuere; secum pugnare quotidie, & inclusum hostem, argi

instar centum oculis observare. Et Tertullianus *lib. de pudicitia, cap. 1.* castitatis amatorem comparat cum funambulo, qui per tenuissimum filum pendente velligio ingreditur, carnem spiritu librans, animum fide moderans, oculum metu temperans, ne qua illum carnis vacillatio, animi auocatio de fide decusserit. *Amos 7.* inquit Hieronymus, adamante in manu habens Deus cernitur. Adamas ille vir castus est, qui positus in Dei manu, solum hirci sanguinem timet; nam potest vinci libidine, non flammis.

Ex quibus constat, præcipuam & primariam castitatis speciem, imò florem delibatum huius virtutis, & omnium aliarum esse virginitatem, quæ consistit in carnis integritate cum proposito abstinendi perpetuò à veneris omnibus delectationibus; idè definitur ab Augustino *lib. de sancta Virginit. cap. 13.* *Quod est in carne corruptibilis incorruptionis perpetua meditatio*; id est firmum, & stabile propositum servandi perpetuam carnis integritatem. Exigit nimirum virginitas duo: alterum in corpore, alterum in animo. In corpore nunquam pollutum esse voluntariè; in animo propositum nunquam reuocabile sic permanendi. Est autem virtus hæc non solum licita, sed femper, & apud omnes etiam gentes laudata, & honorata: flos videlicet morum virginitas est, inquit Tertullianus citato loco, honor corporum, decor sexuum, integritas sanguinis, fides generis, fundamentum sanctitatis, præiudicium omnis bonæ mentis; quæ viget in coniugio, viduitate, coelibatu, virginitate.

Luxuriæ vitium. Dico secundò, luxuriam esse vitium speciale oppositum castitati per excessum, cuius obiectum delectatio est venerea; filia internæ octo, externæ quatuor, species sex.

Primò, quod luxuria vitium sit speciale capitale, fons videlicet & radix plurium aliorum; imò, si verum dicimus, omnium; probat consensus omnium Sapientum, imò & totius generis humani. Sic enim sæpe Deus ipse in Scripturis loquitur de luxuria tanquam de peccato abominabili, v. g. Ephesiorum 5. *Fornicatio & omnis immunditia nec nomine in vobis, sicut decet Sanctos.* Et rursum: *Hoc enim scitote intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus, non habet hereditatem in regno Christi & Dei.* Ad Galatas 5. numeratur fornicatio inter opera carnis, quæ qui agunt, regnum Dei non consequentur. *Hebraeorum 12.* dicitur quod fornicarios & adulteros iudicabit Deus: & *Apocal. 21.* asseritur, quod pars eorum erit in flagno ardenti igne, & sulphure, quod est mors secunda. Sanctos Patres, & Sapientes etiam Ethnicos audire non vacat; satis enim nunc sit ratio apertissima, quæ probatur vitij huius fecditas. Illud enim vitium turpissimum est, quod repugnat fini à natura instituto in procreatione ac recta educatione liberorum; & quod destruit amorem filiorum in parentes, & amorem parentum in filios. Peccatum luxuriæ repugnat procreationi liberorum, propter immunditiam extra vsum matrimonij, repugnat rectæ illorum educationi, ad quam necessaria est paternæ & maternæ cura; hanc autem destruit non solum adulterium, sed vagus quilibet concubitus; nemo enim curabit liberos, quos nescit suos esse; unde destruit etiam eandem ob causam filiorum obsequia & reuerentiam in parentes, & parentum amorem in liberos. Ergo manifestum est, fecdissimum esse ac contra legem naturalem hoc vitium, cuius etiam actus omnes si voluntarij sint, sunt etiam mortiferi, vt probabam fufius 1. 2. nihil enim in

A eo genere partium potest esse malum, si exponat probabili periculo grauis mali, quale pollutio est: quilibet actus luxuriæ exponit hominem huiusmodi periculo: ergo est sine dubio graue malum. Facessant itaque Schismatici Græci, qui sequuti Nicolaitas & Gnosticos, negarunt fornicationem malam esse. Facessant & Durandus, negans illam esse peccatum mortiferum, si solum attendatur ius naturale; damnant enim illam omnia iura naturæ, omnes leges diuinæ, omnes Sapientum voces, vt ex dictis patet, & ex effectibus eius magis adhuc patet.

Secundò enim filias eius, seu effectus quos causat in anima, octo numerat S. Thomas ex Gregorio Magno: sunt autem illæ, cæcitas mentis, præcipitatio, inconsideratio, inconstantia, amor sui, odium Dei, affectus præsentis sæculi, horror futuri. Primæ quatuor ad intellectum pertinent, tres posteriores ad voluntatem.

B Ratio autem affertur à S. Thoma, quia quando inferiores potentia vehementer afficiuntur ad obiecta sua, consequens est vt superiores deordinentur in suis actibus. Per vitium autem luxuriæ appetitus sensitiuus vehementer intendit delectabili, propter vehementiam passionis & delectationis: ergo est necesse, vt per luxuriam intellectus & voluntas deordinentur. Sunt autem quatuor actus in intellectu, simplex consideratio finis, v. g. boni spiritualis; consultatio recta de medijs ad finem hunc consequendum; examen & iudicium de medijs occurrentibus; denique imperium, quo ratio dat operam vt mandentur executioni. Luxuria perturbat & impedit illa quatuor: considerationem enim voluptas vehemens omninò prohibet, & attentionem circa spiritualia, vtpote quæ totam animam & omnes eius potentias ad se rapiat. Deinde, quia infima est, & secundum infimum sensum, estque communis cum omnibus brutis, proptereaque mentem maximè deprimit, & in brutalem indolem format, peruersa phantasia, & corrupto affectu hominis. Provt ergo reddit mentem inidoneam ad cogitationem rerum spiritualium, generat cæcitatem mentis: vt inidoneam ad consultandum de medijs, generat præcipitationem; immerfus enim rebus carnalibus intellectus, redditur ineptus ad consultandum, non solum de modo rectè viuendi, sed de rebus etiam alijs; & ita præcipitanter agit omnia. Vt autem reddit ineptum ad iudicandum de medijs salutis, & ad ea expendenda, generat inconsiderationem; vt verò mollem & debilem ad exequenda bona proposita propter speciem quandam difficultatis, causat inconstantiam. Peruertitur ergo per hoc vitium tota prudentia, vt habetur 7. *Ethic. c. 11.* quia isti sunt quatuor eius actus.

D In voluntate sunt intentio finis & electio mediorum. Intentionem peruertit vitium istud, trahendo voluntatem ad delectationes carnis, & sic ingenerando amorem sui; homo enim huic assuetus vitio, totum in carne ponit, & cogitationes suas omnes ad eam dirigit, vnde sequitur Dei odium, à quo prohibentur & damnantur hæc voluptates. Electionem peruertit amorem ingenerando præsentis sæculi, vnde sequitur horror, & desperatio futuri: horror, quia pro voluptatibus sperant pœnas, quia his compediti voluptatibus, desperant se posse salutem consequi. Pulchrè Seneca epist. 14. *Honestum ei vile est, cui corpus nimis carum est.*

Quartò externas luxuriæ filias quatuor numerat Isidorus, turpiloquia, scurrilia, ludicra, stultiloquium. Vide S. Thom. *art. 3.* homo enim tota cogitatione & affectu demersus in cœno libidinum, ea loquitur

Luxuriæ
species.

loquitur quæ amat & cogitat; unde mirum non est, quod loquatur turpia, ut sibi fauceat; quod scurrilia, ut risum moueat; quod ludicra, ut genio indulgeat; quod stulta, cum sapientiâ prorsus careat.

Quintò denique sex numerari solent species luxuriæ: fornicatio, adulterium, incestus, stuprum, raptus, & vitium contra naturam; quæ vitæ ac naturæ probra satius est ignorare, quàm dicere; de quibus eleganter Cassiodorus lib. de amicitia: *In opere impudicitia cui præterit quod delectat, & permanet sine fine quod cruciat.* De actu quidem immunditiæ nihil remanet, nisi recordatio peccati in tormentum animæ, & expectationem gehennæ. De talibus lugendum potius censeo, quàm loquendum.

Remedia quæ tantum hoc malum curent, afferuntur plurima à Patribus. Exemplum Christi & Sanctorum, quos carnis mortificatio in cælum euexit. Exemplum eorum, quos luxuria in infernum detruxit. Poenæ in hac etiam vita illatæ à Deo iusto vindice malorum. Voluptatis huius vilitas, breuitas, dolores admixti, mala quæ secum trahit. Denique amor Dei, timor inferni, amor cæli.

SECTIO III.

De partibus potentialibus temperantiæ.

Dixi eas octo numerari à S. Thoma: recensuit etiam aliquas Philosophus, sed obscurius, & breuius: mihi satis erit indicare de singulis pauca. Prima ergo sit continentia & incontinentia: secunda mansuetudo & iracundia: tertia clementia & crudelitas: quarta humilitas & superbia: quinta studiositas, modestia, simplicitas, eutrapelia.

S. I.

Continentia, & incontinentia.

Aristot. 7. Ethic.

Nomen continentia sæpe usurpatur pro ipsa virtute castitatis. Sapient. 8. *Scitis quod non possem aliter esse continens, nisi Deus det.* Sed magis propriè significat inchoationem tantum quandam illius, de qua pulchrè disserit Philosophus toto eo libro, præsertim vsque ad cap. 11. inde vsque ad finem agit de voluptate.

Continentia
definitur.

Dico primò, continentiam rectè definiri, firmitatem animi contra impulsus passionum, quibus impellimur ad delectationes præsertim venereas.

Primò dicitur firmitas animi à Philosopho 6. 9. id est propositum certum & fixum adhaerendi bono rationis; est enim virtus voluntatis, cuius tota perfectio est affectus ad bonum, & est firmum propositum; alioqui expugnabitur ab insurgente impetu passionum. Dicitur enim ibidem, quod continens non faciliè dimouetur ab electione bona de fugienda voluptate; incontinens autem non persistet in electione.

Secundò dicitur firmitas animi contra impulsus passionum; vult enim firmiter inherere bono rationis, neque ad illicita impetu rapitur. Hoc autem statuitur discrimen continentis & temperantis, quod continens non superetur à voluptate quando vehemens urget passio, temperans verò ab eadem voluptate non superetur postquam passionis iam domita sunt; unde negat Philosophus 4. Ethic. cap. ult. continentiam esse veram virtutem, sed inchoationem dumtaxat virtutis, & semivirtutem;

tem; quia licet voluntatem conformet cum recta ratione, non subicit tamen appetitum rationi, neque passiones refecat, sed vincit: ad propriam autem virtutem requiritur, ut nullo insurgentium passionum impetu turbetur, vel certe ut rarius huiusmodi motus patiatur, & non adeò vehementes ac continentia.

Tertiò dixi, continentiam versari circa victoriam passionum venerearum; quia cum passiones illæ vehementius appetitum à bono rationis retrahant, opus fuit dispositione aliqua, per quam contineret se homo aduersus rebelles impetus intra præscriptos rationis fines. Hæc est continentia. Ad alias autem virtutes requiritur etiam aliqua similis dispositio, quæ tamen non absolute vocatur continentia, sed continentia iræ, v.g. continentia opum, continentia honorum; quæ sunt inchoationes quædam mansuetudinis, liberalitatis & humilitatis; nam illæ virtutes sunt, quando passiones compressas tenent; sunt continentia, quando comprimunt: sed hæc non vocantur absolute continentia, quia passiones horum delectabilium minus alliciunt, & minus de statu rationis hominem deiciunt, quàm passiones delectabilium tactus, quæ solent esse maxime vehementes, dum trahunt hominem ad turpia.

Dico secundò, incontinentiam esse vitium, quo voluntas finit se superari à passione delectabilium tactus, vsu rationis aliquo modo remanente.

Primò dicitur vitium, quia credere passioni contra rationis præscriptum, est aliquid appetenti vitiosum, & vituperabile. Ratio enim & voluntas imperare debent & dominari passioni, non autem passio rationi. Incontinens passione rapitur, rationemque amouens à gubernaculo, clauum tradit cæco appetitui: ergo vitiosa est incontinentia.

Secundò dicitur incontinentia vitium esse, quo voluntas passionem sequitur, & ab ea superatur. Sic enim Philosophus cap. 8. differentiam assignat incontinentis & intemperantis: primò quod intemperans ex electione agit, non ex perturbatione; idè non illum pœnitet, & est incurabilis. Incontinens autem cum ex passione non agat, facilis est ad pœnitentiam, & idè curabilis. Secundo intemperantia similis est morbo continuo & incurabili, ut tabi; incontinentia verò est similis morbo comitiali. Tertiò intemperans errat circa ipsum finem, non autem incontinens. Rectè autem dicitur 6. 7. quod duplex est genus incontinentiæ. Infirmitas & temeritas. Infirmitas est cum vincimur perturbatione post deliberationem de ea superanda; temeritas cum vincimur defectu deliberationis prius factæ.

Tertiò dicitur, incontinentem vinci passionis, quando remanet aliquis rationis vlus; sic enim disputat eleganter Philosophus 6. 3. utrum incontinens agat sciens ea quæ agit. Socrates enim negabat esse possibile, ut quis rectè existimans, agat incontinenter. Absurdum enim esse, si scientia inuit, aliud quidpiam vincere, & ipsum perinde atque mancipium trahere; neminem enim existimantem aliud agere præter id quod est optimum. Alij verò aiebant, neminem quidem incontinenter agere, si habeat scientiam, sed tantum si habeat opinionem. Primò ergo asserit, incontinentem agentem habere scientiam habitu, non actu, seu considerationem. Deinde habere quidem illum actu scientiam & cognitionem vniuersalem, sed non singularem. Imò quidam ita cognitionem hanc habent actu, ut quodammodo eam non habeant, ut dormientes, insani, ebrij: ita incontinentes sciunt ut illi, & dicunt vera ut histiones recitant. Tertiò incontinens

nens duas habet propositiones vniuersales, quarum vna sensui conformis est, altera rectæ rationi. Minorem propositionem non isti applicat, ex qua rectam eliceret conclusionem; sed applicat illi alteri, vnde conclusio sequitur praua; in syllogismis enim practicis conclusio est actio. Quomodo ergo, inquit, incontinens repente ex sciente fit nesciens, & iterum ex nesciente sciens, sicut ebrius & dormiens? Igitur incontinens, vel non habet scientiam singularis, vel eam habet vt ebrius. Vnde cap. 10. recte probat, quod nemo incontinens potest esse prudens.

§. II.

Manfuetudo & iracundia, clementia & crudelitas.

Aristot. 4. Ethic. cap. 5.

Manfuetudinis definitio.

Dico primò, manfuetudinem rectè definiri, *Est virtus, qua motus iræ sic comprimit & moderatur, vt nihil vel interius, vel exterius unquam fiat, quod repugnet rationi.* Vno verbo, *Est virtus iræ moderatrix.* Idem significat glossa in cap. 5. *Matthæi.* Manfuetudo est dulcedo animi, quam non vincit amaritudo. Pulchrè Albertus lib. de virtutibus, c. 19. *Cum propter iniurias illatas mens nequaquam exacerbat, nec amaritudo cordis exterius iudicatur, sed est quis quasi homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones.*

Primò ergo manfuetudo dicitur virtus, & quidem omnino eximia & diuina, quæ primò diuinam in nobis imaginem pingit. Manfuetudo dum amittitur, inquit Gregorius lib. 2. *Moralium, cap. 30.* supernæ imaginis similitudo vitatur. Facit etiam simillimum hominem Christo Domino, cuius sanè vita, mores, verba omnem in se manfuetudinis expressere maiestatem. Quid ergo nobilius? Secundò quid ea vtilius, quæ omnium corda & amorem conciliat homini? *Beati mites,* inquit Christus, *quoniam ipsi possidebunt terram:* non solum terram viuientium & hereditatem beatam, vt interpretantur Gregorius Nyssenus, & Basilus; sed omnium etiam hominum corda, vt docet Chrysostomus, iuxta illud *Ecclesiast. cap. 3. Fili in manfuetudine opera tua perfice, & super gloriam hominum diligèris.* Tertiò nihil ea dulcius & delectabilius; manfuetus enim & ipse semper hilaris est, & latus, aliisque delectationem affert. Manfueti autem delectabuntur in multitudine pacis, vt dicitur *Psal. 36.* vnde ipsemet Christus: *Discite à me, quia mitis sum, & inuenietis requiem animabus vestris.* Paradisum inuenit vir manfuetus, quia nihil eum perturbat. Summus autem sapientiæ finis est, inquit Ambrosius in *Psal. 118.* vt simus mente tranquilli. Et optimè Chrysologus: *Si te habes, totum habes.* Mitto mirabiles alios effectus manfuetudinis, quod mereatur remissionem peccatorum, iuxta illud Christi Domini, *Matth. 5. Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater cælestis peccata vestra.* Mereatur æternam mercedem in cælo: *Manfueti autem hereditabunt terram.* Denique viri omnes magni fuerunt manfuetissimi. Moyses vir mitissimus dicitur *Num. 12.* Dauid *Psal. 31.* non videtur curare si Deus aliarum omnium virtutum obliuiscatur; non postulat nisi vt meminerit manfuetudinis: *Memento Domine Dauid, & omnis manfuetudinis eius.*

Secundò dicitur virtus moderatrix irarum; sicut

Aenim temperantia voluptates moderatur gustus & tactus, appetitum subiiciens ne plus concupiscat, quàm exigit ratio; sic manfuetudo moderatur iram, subiiciens rationis appetitum; ita vt oblati irritantibus, in motum iræ non prorumpat, vel certè iustum in eo modum teneat. Vnde definitur à Philosopho manfuetus, *Is qui, pro quibus, & quibus oportet, & vt oportet, & cum oportet, & quantoperè oportet irascitur.* Non est enim vindex ipse manfuetus, inquit, sed potius clemens, & ad veniam dandam propensior.

Tertiò igitur propria manfuetudinis materia sunt motus omnes iracundiæ, tum interni, tum externi; eos enim omnes comprimit manfuetus; vnde quatuor videntur esse actus præcipui manfuetudinis. Primus interiori amaritudine non turbare animum, proposità causâ quapiam iracundiæ, sed tranquillum seruare animum; non cogitare vindictam, sed potius cogitationes pacis; non volere animo iniuriam acceptam; non amarescere, non irritari, non auersari eum à quo læsus es. Secundus, non exterius effervesce, oculis micando, vultum immutando, & alios iracundiæ motus incompósitos edendo. Tertius nullum vquam verbum proferre, quod sit durum, asperum, arrogans, contumeliosum; sed linguam eucharim habere, & labia fauim distillantia; sermo enim durus suscitatur furem. Optimè Tullius lib. 2. *officiorum,* difficile dictum est, inquit, quantoperè conciliet animos hominum comitas, affabilitasque sermonis. Quartus vultu & gestu præferre hilaritatem semper & suauitatem; non autem mærorem, arrogantiam, contemptum. Popularis & grata est omnibus bonitas, inquit Ambrosius lib. 2. *officiorum, cap. 7.* nihilque quod tam facillè illabatur humanis sensibus, eà; si manfuetudine morum, & facilitate animi, & moderatione præcepti, & affabilitate sermonis, verborumque honore, patienti quoque sermonum vice, modestiæque adiunetur gratiâ, incredibile quantum procedit ad cumulum dilectionis. Denique, teste Bernardo, basis præcipua sanctitatis lenitas est, iuxta illud *Ecclesiast. 25.* vbi sermo est de Moyse, *In fide & lenitate ipsius sanctum fecit illum.*

CDico secundò iracundiam vitium esse capitale, manfuetudini oppositum per excessum, cuius tres sunt species, filiae sex.

Primò dicitur iracundia vitium; tametsi enim ira, vt dixi olim, non est semper mala, imò aliquando bona est, & vt ait Nemæus lib. de natura hominis, cap. 21. satellitium rationis; sæpe tamen est vitiosa, quoties extra rationis præscriptos limites excedit, vel vindictam expetendo, quando non debet; vel plus expetendo, quàm debet. Peccat enim sine dubio, qui vindictam expetit ob causam illegitimam, vel expetit maiorem quàm oportet, vel propria autoritate appetit, vel etiam magis expetit quàm oportet, nimis effervesceundo, interius & exterius plura dando iræ signa quàm oportet.

ERatio autem, cur peccatum hoc sæpe sit grauissimum, petitur potissimum ex pernicioso effectibus quos causat; perturbat enim animum, & corpus etiam immutat, vt dixi agens de passionibus. Potest tamen aliquando esse peccatum leue iracundia, si non sit perfectè voluntaria, vel si modicam vindictam appetat: quoties autem voluntariè ac deliberatè notabilis appetitur vindicta, ira peccatum est mortiferum. Cum autem *Matthæi 5.* visus est Christus grauitè omnem damnare iram, loquutus est, teste S. Thoma de ira quæ

quæ tendit ad homicidium, cuius tres veluti gradus ponit: primus est ira interna, mortem optans proximi: secundus eadem, erumpens in leuem contumeliam: tertius erumpens in grauem contumeliam.

Secundò dicitur iracundia opponi mansuetudini per excessum; vitiosa enim est, eo quod plus irascatur quam oportet. Materiam ergo eius actus, proprietates & species satis exposuisse videor agens de affectu ira.

Tertiò sex filias habere dicitur iracundia, numeratas à sancto Gregorio. Rixæ, tumor mentis, contumeliæ, clamor, indignatio, blasphemia. Probat sanctus Thomas, quia ira consideratur vel ut est in corde, vel ut est in ore, vel ut ad ipsum procedit factum. Pro ut est in corde, parit indignationem, & tumorem mentis. Indignatio est, quæ is cui irascimur, contemnitur tanquam indignus, ut ab eo tale quid patiamur. Tumor mentis est, quo seipsum irascens ei præfert cui irascitur. Pro ut est in ore, parit contumeliam, clamorem, blasphemiam. Pro ut ad factum procedit, parit rixas seu pugnas, vulnera, homicidia. Ira non habet misericordiam, ut dicitur *Prov. 27.* nec erumpens furor; & impetum concitati spiritus ferre quis poterit?

Colliges primò, lentitudinem, seu stuporem esse vitium mansuetudini oppositum per defectum. Vocatur ab Aristotele ἀσύνεσις, seu vacuitas ira; quoties nimirum non incitatur aliquis ad iram, quando ratio illam suadet. In propriis autem iniuriis nunquam illam suadet, sed in iniuriis Deo illatis, aut Reipublicæ; & tunc lentitudo illa opponitur zelo, non autem mansuetudini.

Colliges secundò, clementiam esse omnino assanem mansuetudini; proprium enim eius est modum adhibere convenientem in externa punitione: officium eius est minuire punitionem peccati, quantum iustitiæ ratio patitur. Clementia est, inquit Seneca, moderatio aliquid ex debita & merita poena remittens. Differt tamen à mansuetudine, quòd mansuetudo moderetur vindictam, quia honestum est iræ imperare; clementia moderetur poenam delicti, quia honestum est homini potestatem habenti moderari potestatem puniendi.

Colliges tertiò, extrema clementiæ opposita duo esse: per excessum opponitur ei crudelitas, per defectum nimia lenitas. Crudelitas est atrocitas animi in poenis exigendis; & sicut clementia poenam minuit, sic crudelitas supra modum illam auget ex asperitate quadam animi non compatiens alterius malo. Nimia lenitas est inconsulta poenæ remissio, & mitigatio.

S. III.

Humilitas & opposita ei superbia.

Hæc virtus, ut aliàs monui, apud Philosophum nomen non habet, quia ei Magnus Doctor è cælo veniens, & nomen dedit, & pretium eius docuit. Illa videlicet totius Evangelij summa est, & tota Christiani hominis Philosophia. Mihi satis erit breuem dare illius ideam, quæ doceat quid illa sit, quod obiectum, quos actus, quas species, quos gradus habeat. Deinde opposita ipsi superbia quid sit, & quàm tetra sit.

Humilitatis
actio.

Dico primò, rectè definiti humilitatem à sancto Thoma quæst. 61. art. 1. *Est virtus, quæ defectum suum aliquis considerans, in infimis se continet.*

A Vel etiam à Bernardo lib. de gradibus humilitatis: *Humilitas est virtus, quæ quæ verissima sui cognitione sibi ipsi vilescit.* Clarissime Lessius lib. 4. cap. 4. num. 54. *Humilitas est virtus inclinans nos ad vilitatem nostram signis vel factis profertendam.*

Primò dicitur, *virtus quæ defectum suum aliquis considerans*; quia scilicet quamvis humilitatis propria sedes voluntas sit, radix tamen eius & fundamentum est in intellectu, in quo supponit necessariò cognitionem sui defectus, & imperfectæ; quàm infimus videlicet sit per naturam, & quàm miser ac miserabilis factus sit per peccatum, aded ut sincerè ac coram Deo nihilum suum diiudicans, statuat se miserimum esse omnium hominum, dignum contemptu, omnique indignum honore ac obseruantia, meritisque postponendum omnibus aliis. Hæc enim est illa sui cognitio, quam commendant mirabiliter Scripturæ omnes sacre ac prophane. Iudicium scilicet illud, quo aliquis iudicat se vilissimum, contemptibilem, & reliquis omnibus viliorem ac miseriorem. Neque in eo iudicio quicquam fallitur, quia comparat id quod ipse per naturam est, & per peccatum, cum eo quod alij sunt, vel etiam per gratiam esse possunt; & sic nemo est quem non possit ac debeat quisque sibi antepone. Hoc est initium, hi natales humilitatis.

C Secundò dicitur virtus, quæ quis continet se in infimis, vel etiam sibi ipsi vilescit, ut ait Bernardus; aut denique, quod idem est, signis & factis profertetur suam vilitatem. Hæc enim omnia synonyma sunt, & significant propriam rationem, differentiamque humilitatis, tum pro ut est in voluntate, tum pro ut foras se prodat, & erumpit in externos actus. Siquidem eleganter & verissimè Bernardus *serm. 4. in Cantica*, duplicem distinguit humilitatem. Alteram intellectus & iudicii, quam in nobis veritas parit, & non habet calorem; quæ nimirum verissimè aliquis iudicat se vilissimum esse ac contemptu dignum: quod cuiuslibet facillimum est, & obuium; sed nondum tamen vilis haberi vult & contemni. Alteram ponit humilitatem affectus, quam charitas inflamat, quia est etiam in voluntate; vult enim talis etiam ab aliis existimari, ac pro nihilo haberi, despici, deiici, dehonorari, alijs postponi; hoc enim est continere se in infimis, & vilescere sibi ipsi, profiteri suam vilitatem; estque proprius virtutis huius character.

E Tertiò etiam addebam ex Lessio, virtutem hanc inclinare ad profertendam vilitatem suam signis, & factis; quia nimirum utraque illa humilitas veritatis, & charitatis erumpit etiam exterius, & totum hominem sic componit ad modestiam, ut profiteatur vilitatem suam ipse; tum signis exterius, loquendo de se modestissime, celando virtutes, defectus aperiendo, alijs cedendo, alios præ se honorando, submittendo se, humi prosternendo, genuflectendo; tum factis eligendo humilem locum, humile sodalium, humillima obsequia. Neque tantum in seipso amat profertionem hanc suæ vilitatis, ut à se profectam, id est non tantum se ipse despicit, & vilitatem suam profertitur; sed amat etiam ut profectam ab alijs; gaudet enim se ab alijs contemni, dolet laudari: unde nec contemptus insultat, nec exultat honoratus. Humilis ergo est qui iudicio intellectus, voluntatis affectu, actibus externis & signis postponit se ipsam alijs, & profertetur vilitatem suam.

Ex

Ex quo veræ humilitatis charactere colligi quatuor possunt, quæ de illa sciri ac dici plurimum interest: eius obiectum proprium & materia, proprii eius actus, varij eius gradus, eximia excellentia, & reliqua incitamenta.

Humilitatis obiectum.

Colliges ergo primò, obiectum humilitatis aliud esse materiale, aliud formale. Materiale, siue id quod humilitas appetit, sunt res viles & contemptibiles, nempe obscuritas nominis, infimus locus, contemptus, probra, postponi aliis, esse omnium ultimum. Ex aduerso autem refugit laudes, honores, famam & cætera huiusmodi, quibus homo aliis præfertur, & excellit. Motuum autem formale, propter quod illa vel appetit, vel refugit, humilitatis proprium est, quia congruum est vilitati nostræ amplecti vilia, & proficere nos ex nobis nihil esse, nihil posse, nihil habere, ac proinde indignos nos esse omni laude ac honore, sed ea refundenda omnia esse in solum Deum; quia nimirum honestum est, eum qui vilis est & miserimus, proficere vilitatem suam, & refundere omnem honorem & laudem in auctorem totius boni. Vnde optimè notat Lessius, magnam esse humilitatis affinitatem cum virtute religionis, à qua tamen differt. Conuenit enim cum religione, quod proficatur ex propria suaratione diuinam excellentiam; & tantum in eo differt, quod religio proficatur primariò Dei excellentiam, & secundariò propriam vilitatem; humilitas primariò proficatur suam vilitatem, secundariò autem & consequenter diuinam excellentiam. Scio alia esse motiua honestissima propter quæ laudabile est appetere vilia, magnifica refugere; quia sic Deus honoratur, & hoc illi placet, quia sic Christum imitatur, quia sic Deo satisfacimus pro peccatis, & alia huiusmodi quæ pertinent ad virtutem charitatis aut penitentia.

Actus humilitatis proprii.

Colliges secundò, proprios actus humilitatis commode posse diuidi in eos qui spectant ad iudicium intellectus, ad affectum voluntatis, ad externos actus & signa. Primus igitur ordo, actuum ad intellectum pertinentium est cognoscere, se nihil ex seipso esse, nihil posse, nihil habere, seipsum nihil æstimare in conspectu Dei, iudicare se omnium minimum & miserimum, comparare se cum Deo, & æstimare seipsum quasi non sit; comparare se cum aliis, & plures eos facere ac meliores iudicare; comparare semetipsum sibi, & cognoscere se indignum esse omni laude ac honore, sed dignum omni contemptu ac probro. Secundus ordo actuum propriorum humilitatis pertinentium ad affectus voluntatis respicit etiam Deum, proximum, & seipsum. Præcipui affectus sunt proficere coram Deo se nihil esse, solum autem eum magnum & excelsum esse; non amare, vel desiderare, vel sperare ab aliis æstimari, aliis præferri, laudari, honorari, nec de illis gaudere, sed potius illa odisse, fugere, de illis dolere; patienter ferre iniurias, vituperia, contemptum, obscuritatem, & postponi aliis: imò de illis gaudere, illa desiderare. Tertius ordo pertinet ad externos actus & signa, quæ imperantur ab interno illo affectu erga res viles & abiectas; subicere se Deo ut infimum mancipium, ut de nobis pro arbitrio disponat; subicere se hominibus propter Deum, sinendo se ab illis regi, loqui magnificè semper de aliis, nunquam verbo quemquam lædere, aut contemnere; de se nunquam aliquid dicere, quo laudetur vel extollatur; tacere laudes, culpas libenter prodere, amplecti quæ sunt abiectiora, & minus honorata, in congressibus, in officiis, in tota vita.

R. P. de Rhodens curs. Philosoph.

Alia innumera sunt huiusmodi, quæ, ut pater, procedunt necessariò ex professione vilitatis nostræ, propter quam amplectimur vilia, tum affectu, tum externo actu; idest aliis nos postponimus, & postponi ab aliis volumus.

Gradus humilitatis.

Colliges tertio, quinam sint gradus humilitatis; video enim variè illos distribui à Sanctis Anselmo, Bernardo, & Thoma. Mihi sanè placet primò distributio, quam habet Anselmus lib. de similitudinibus, cap. 99. & sequentibus, ex modo quo humilitas subicit se aliis; statuit enim septem gradus in hac virtute, ut ab imperfectioribus ad perfectiora conscendat, cognoscere peccata sua, de illis dolere, illa fateri & aliis aperire, velle illa credi ab aliis: hi sunt quatuor primi gradus, quos excipiant tres ultimi; patienter ferre ut ab aliis dicantur nostri defectus, & ut propter illa nos vituperent; patienter ferre ut nos propter illa contemnant & puniant. Denique desiderare ut propter peccata contemnamur & puniamur, & de illo contemptu gaudere: hic verò apex est, hic flos illibata ac consummata humilitatis. Secundò breuius etiam glossa in 3. cap. Matthæi, ex personis, quibus vir humilis seipsum subicit, tres ponit gradus in humilitate. Primus subicere se maiori, & non præferre se æquali. Secundus subicere se æquali iudicio, affectu, externis actibus & signis, & non præferre se minori. Tertius subicere se minori triplici etiam eo modo, quoties id exigit decorum, & honestum pati potest. Memini me audisse à viro claro, & erudito summam humilitatis quatuor iis contineri. Spernere mundum, idest laudes, honores, famæ claritatem: spernere nullum, vel cogitando, vel auersando, vel loquendo, vel externis signis: spernere seipsum intellectu, affectu, actibus externis: spernere sperni.

Colliges quartò incitamenta, quibus conuincitur homo potest ad capessendam humilitatem; sunt enim apud sanctos Patres innumera remedia, quibus inueteratum vlcus sanetur, & adhuc tabidum est; renouari autem possunt ad tria capita. Necessitatem: Nisi efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum celorum. Dignitatem: Doctorem habet Deum homo, eundem ducem, & remuneratorem. Deum eximè honorat, fundat omnes virtutes, conseruat, consummat. Indirectè quidem remouendo virtutum impedimentum; dispositiue, influxus gratiarum attrahendo. Vilitatem: meretur enim incredibiles thesauros gratiæ ac gloriæ, propter quod Deus exaltauit illum. Quæ omnia expendere non est nostri otij; quæ tamen consideratione nihil vilius est in vita. Nemo saluatur, nisi humilis; nemo coram Deo magnus est, nisi humilis: nemo gratias & gloriam meretur, nisi humilis. Confluet aqua ad humilitatem vallis, inquit Augustinus serm. 27. de verbis Domini: denatat de tumore collis.

Dico secundò, superbiam vitium esse principale humilitati oppositum per excessum; definiri autem optimè à S. Thoma q. 63. art. 1. & 2. Inordinatum appetitum excellentiæ propriæ: & ab Augustino lib. 14. ciuit. cap. 14. Quid est superbia, nisi peruersa celsitudinis appetitus: Rationem affert Isidorus lib. 10. Etymologiarum. Qui vult supergredi quod est, superbus est; quia superbire scilicet, est ire super id quod est; dicitur enim à super, & ire: velle ire supra id quod decet, est superbire.

Superbia vitium.

Primo ergo superbia dicitur appetitus, quia propria eius sedes voluntas est, tamen fons eius & radix est in intellectu, & erupit foras in externos actus; vnde

DD d

tria

tria sunt, ut de humilitate dixi, quæ complent A
superbiam. Primum in intellectu magna sui æstimatio
& admiratio, cæterorum autem vilipensio. *Non
sum sicut cæteri hominum.* Cæcutit enim superbus
ad defectus suos, & argus est ad præclaras dotes;
fingit enim in se virtutes, quas non habet; & si
habet aliquas, maiores etiam facit, nec enim ag-
noscit, qui eas habet: inde quoque præfert se aliis,
iudicat se honore dignum ac laude. Secundò in
voluntate affectus exurgit ad magna, & sublimia
supra id quod congruit sorti ac conditioni suæ;
non enim seipsum tantum magni facit, imò etiam si
seipsum magni faciat, sed in se plures agnoscat
defectus; vult tamen ab aliis magnificeri, laudari,
honorari, alios contemnere ac despicere. Refugit
autem magnoperè contemni, subici, ignorari;
quærit enim lucem, tenebras fugit, cum verè filius
sit tenebrarum. Tertiò erumpit exterius, & in to-
tum hominem superbia pertransit; loquitur enim
de seipso magnificè, de aliis modicè, contemp-
tum, demisse. Primum in concessibus locum am-
bit, primos recubitus in cenis, & alia huiusmo-
di contraria iis, quæ de humilitatis virtute posita
sunt.

Secundò dicitur appetitus excellentiæ propriæ;
hæc enim propria est materia & obiectum super-
biæ, hic finis, excellere. Nomen autem excellen-
tiæ sumi potest vel respectu, significatque aliis
ferri, aliis eminere, præ aliis laudari & honorari.
Vel sumi potest absolute, significatque simpliciter C
sine comparatione ad alios magnificeri, laudari, ce-
lebrari. Excellentia, quam appetit superbia, utro-
que modo sumitur; imò abstrahit ab utraque; ap-
petit enim superbia generatim quamvis celsitudi-
nem, idest laudes, honores, famam, maxime au-
tem illa, quibus aut æquatur maioribus, aut æqua-
libus & minoribus præfertur. In hoc enim potissi-
mum incumbit, ut sit plus quam alij, ut sit super
alios, fama, honore, imperio, & aliis huiusmo-
di. Hæc enim omnia significantur nomine propriæ
excellentiæ aut celsitudinis personæ; quia excellit
persona, quæ in opinione hominum digna & ma-
gna est. Superbia igitur vitium est inclinans ut ve-
lit aliquis in opinione hominum esse magnus, &
ut magnus tractati.

Ex quibus omnibus colligere licet, primò pro-
priam quidditatem superbiæ; est enim sui ad alta
elevatio, seu amor excellendi. Secundò proprium
eius obiectum est excellentia personæ propriæ, seu
magni æstimari, & aliis præferri. Tertiò proprios
eius actus, tum in intellectu, tum in appetitu, tum
in externis signis & factis.

Considerat enim suam perfectionem, & in ea
sibi complacens, magnum se putat, & magni fa-
cit, amat & desiderat, delectatur omnibus acti-
bus, quibus magni æstimari videtur, quales sunt
laudes, honores, imperium in alios, aliorum con-
temptus, conuicia, deiectio: refugit, odit, do-
let de contrariis; horret enim vituperia, contem-
ptus, conuicia, subiectionem, aliorum laudes,
& gloriam ac dignitates. Denique in externis acti-
bus, qualis sit superbus, nuper dixi; contemptor
aliorum, laudator sui, nemini cedens, aliis con-
tradicens, imperans libenter, difficillimè se subii-
ciens.

Colliges quartò, quantum & quam grane pec-
catum superbia sit. Docet videlicet S. Thomas
q. 162. art. 5. & seq. superbiam esse peccatum mor-
tiferum, esse peccatum omnium gravissimum, esse
peccatum omnium primum; denique vitium esse
capitale, fontem aliorum omnium. Et sanè si su-

perbia consummata sit, quâ nimirum homo ipsi
etiam Deo ac legi eius subici nolit, est sine dubio
peccatum lethale, & vnum inter ea, quæ sunt gra-
uissima, quia in illis directè volita est auersio à
Deo, & graviora sunt illis, in quibus indirectè
tantum volita est auersio à Deo. Superbia verò,
quæ non prouehitur vsque ad contemptum hunc
subiectionis diuinæ, diciturque incompleta, & pessi-
mè peccatum est mortale, aliàs autem, & non ra-
rò, est veniale. Mortale, si cum notabili contem-
ptu & iniuria proximi aliquis tumeat, vel tumor
hic moueat ad contemptum superiorum, & sub-
iectionem ab obedientia in re graui. Veniale au-
tem est peccatum pluris seipsum facere quam
oportet, laudes suas non tacere, defectus celare,
contemni agrè ferre, delectari famâ & varâ glo-
riâ. Hæc, inquam, omnia non sunt per se graui, sed
sunt periculosa, quia elongant hominem à Deo;
& ab eius timore diuinæ gratiæ fontes obstruunt,
disponunt hominem ad contemptum aliorum, ad
confringendum iugum obedientiæ, & dicendum
non seruiamus.

Colliges quintò, quinam sint gradus superbiæ,
de quibus vide omnino S. Bernardum lib. de gra-
dibus humilitatis, ubi 12. numerat superbiæ gra-
dus, curiositatem, leuitatem animi, ineptam la-
titiam, iactantiam, singularitatem, arrogantiam,
præsumptionem, defensionem peccati, simulatam
confessionem, rebellionem, libertatem peccandi,
ac demum peccandi consuetudinem. Quæ omnia
explicat optimè S. Doctor, & ex eo S. Thomas,
Lessius & alij. Ex iis autem, quæ de gradibus hu-
militatis ponebam, placet tres potissimum ponere
gradus superbiæ; præferre se minoribus, cum su-
percilio scilicet & contemptu; præferre se æqua-
libus iudicio, affectu, externis actibus; præferre
se, vel saltem æquare iis etiam qui maiores sunt.

Possunt etiam diuersi superbiæ gradus assignari
ex parte actus, quo appetitur excellentia propriæ:
nolle ob peccatum puniri; impatienter ferre puni-
tionem; nolle ut ab aliis dicatur peccatum; age-
re ut illud non credatur; nolle fateri culpam; nul-
lum doloris signum ostendere; peccatum suum de-
fendere ut opus laudabile.

Colliges sextò, tria esse vitia superbiæ adiuncta,
& quoddam veluti eius partes. Primum est præsum-
ptio; secundum ambitio; tertium vana gloria. Ra-
tio est, quia in illis tribus appetitur inordinate ali-
qua excellentia personæ, quod est proprium super-
biæ: siquidem superbia plures partes habet, &
plures actus; imò illam Gregorius aliis capituli-
bus vitiosis non annumerat, sed ponit eam ut regi-
nam & matrem omnium peccatorum; quia in om-
nia quodammodo peccata influit, cum in illis om-
nibus nolit homo sabbere Deo; nihilominus re-
men tres veluti eius rami sunt illi, quos assignauit,
& ponuntur à S. Thoma q. 130. & 131. veluti qui-
dam effectus & propaggines superbiæ.

Præsumptio est, quâ nimirum aliquis suis vi-
tibus confidens, aliquid aggredi paratus est supra
suas vires. Supponit in intellectu opinionem falsam,
aut inconsiderationem suarum virium: in vo-
luntate autem inordinatus est appetitus excellendi
in opere quod excedit ipsius vires. Exterius ante
prodit in huiusmodi actus: v. g. si quis Medicum
imperitus, tentet ægrotum sanare; quod sine dubio
est inordinatum & repugnans rectæ rationi,
ac legi naturali, quam res omnes naturales re-
nent; nulla enim earum est quæ aliquid contem-
supra suam facultatem, sed exeunt in actus vi-
ribus suis commensos. Hæc est levis tantum
culpa.

culpa, si fiat sine damno alterius, & sine aliquo sine malo.

Ambitio
quid sit.

Ambitio est appetitus honoris inordinatus; ambitiosus enim est qui vult inordinatè honorem sibi ab aliis deferri, vel concessione primi loci, vel detractione capitis, vel collatione dignitatis; qui manifestus est effectus superbiae, quae vult excellentiam propriam: honorari autem est excellere, cum honor testimonium sit excellentiae. Hoc est saepe inordinatum, v. g. si appetas honorari ob ea quae non habes, si ob ea quae mala sunt, si vique adeo appetas honorem, ut propter eum offendere Deum paratus sis. Potest autem hoc esse interdum peccatum lethale, interdum veniale tantum si appetatur honor indebitus sine alterius iniuria, & sine affectu, quo paratus sis ad graue peccatum, ad obtinendum honorem quem appetis. Non est autem vllum peccatum, si moderatè appetatur honor ex re bona; honor enim non est aliquid malum: ergo ille sine peccato potest appeti. Vide S. Thomam q. 131. art. 1. ad 3.

Vana gloria, seu cupiditas vanae gloriae, est inordinatus appetitus famae, ac gloriae, quae opinio est multorum de alterius excellentia iuncta cum eius laudatione: honor autem testimonium est excellentiae distinctum à laudibus, quales sunt dignitates, obsequia, &c. appetitus ille gloriae aliquando est inordinatus, & peccatum, si gloriam appetas ob excellentiam quam non habes; si maiorem appetas gloriam quam par sit, vel de rebus quibus nulla debetur gloria: peccatum erit mortale, si gloriam appetas ob aliquod peccatum mortale, si ad eam acquiendam paratus sis peccatum committere mortale, vel ea negligas quae ad obtinendam salutem sunt necessaria: peccatum erit veniale, si gloriam appetas ob aliquid quod peccatum non sit mortale, neque ob eam acquiendam paratus sis ea negligere, quae ad salutem sunt necessaria. Non videbitur autem esse mala cupiditas gloriae, si moderatè, & ex re bona gloriam expetas.

Cupiditatem autem vanae gloriae prout completur etiam cupiditatem honoris, seu ambitionem, ponunt omnes communiter cum S. Gregorio primum vitium capitale, ex quo tanquam ex radice oriuntur alia plura: septem ergo dicuntur esse filiae illius: inobedientia, iactantia, hypocrisis, contentiones, pertinacia, discordia, nouitatum praesumptiones. Illa enim vitia sunt capitalia, ex quibus tanquam ex radice alia multa oriuntur, quia scilicet illa versantur circa obiectum aliquod valde appetibile, propter quod nulla peccata committi solent: huiusmodi sunt sine dubio gloria & honor, quorum cupiditas mouet hominem ad manifestationem excellentiae propriae, vel directè, vel indirectè. Si directè manifestes excellentiam tuam per verba, erit iactantia: si per facta vera, quae admirationis aliquid habeant, erit praesumptio nouitatum: si per facta falsa, erit hypocrisis. Si indirectè, quatenus vis demonstrare te non esse altero inferiorem, demonstrare potes quadrupliciter: primò ratione intellectus, erit pertinacia: secundò ratione voluntatis, erit discordia: tertio quoad verba, est contentio: quartò quoad facta, quatenus exequi non vis praecceptum superioris, est inobedientia.

R. P. de Rhodes curs. Philosoph.

Studiofitas, modestia, simplicitas, eutrapelia.

Dico primò studiofitem esse virtutem specialem, partim temperantiae annexam, partim fortitudini. Proprium eius munus est primò moderari nimium ardorem sciendi: secundò animum accendere ad scientiae adeptionem. Ratione primi muneris spectat ad temperantiam: ratione alterius spectat ad desiderium. Opponitur studiofitati per excessum curiositas, nimium videlicet desiderium sciendi aliquid quod non conuenit, vel plus quam conuenit. Per defectum opponitur sciendi negligentia. Vtrumque vitium eleganter impugnat Theophilus Raynaudus in libro ultimo de Virtutibus.

Dico secundò, modestiam esse virtutem à qua constituitur moderatio in motibus & gelibus externis ipsius corporis, qui foris apparent. Tres eius actus ponit S. Thomas quaest. 168. Primus est modum quandam constituere conuenientem in externis corporis actionibus, ut nimium id fiat aut non fiat, aut eo ordine fiat, quo expedit. Secundus ut quod fit, fiat decenter. Tertius ut colloquia cum amicis maturitatem quandam habeant. Propria nimirum materia huius virtutis est concinna & decens corporis compositio, quoad vocem, gestum, gestus omnes, ut pulchre discit Ambrosius lib. 1. officiorum, cap. 18. & sequentibus. *Dixit modestia, inquit, quia portio Dei est.* Et postea: *Vox quadam animi, corporis motus.* Et in Psalm. 118. *Pretiosum est videre virum iustum, ut videas eum secundum imaginem Dei, &c. Quam pulchrum ergo ut videaris & profis.* Vocat sane virtutem hanc Minutius Felix, tesseram Christianitatis. Nazianz. epist. 93. *Vbi Christus est, ibi modestia est.*

Dico tertio, simplicitatem, seu modestiam externi ornatus esse virtutem, quae decorem seruat in cultu corporis, & alio rerum externarum apparatu. Peccatur contra illam virtutem tum per excessum, tum per defectum: sed damnabilis praesertim est excessus, de quo pulchre disputat Lessius *ultima dubit.* vbi docet, quomodo peccent mulieres, quoties ornando corpus, animas multorum enecant.

Dico quarto eutrapeliam appellari modestiam in ludicris, est enim virtus, quae modum statuit conuenientem in honestis ludis & iocis, quos interdum ad animi relaxationem vsurpare non dedecet. Materia illius propria sunt ludicrae actiones, siue in dictis, siue in factis sitae. Videtur Philosophus 4. *Ethic. c. 8.* vsurpasse duntaxat illa pro ea virtute, quae mediocritatem seruat in verbis ludicris, eamque vocat comitatem. Mediocritas enim est circa iocos, quae vera est virtus, quia ioci necessarii sunt in vita. In iis alij deficiunt, & seueritas est; alij excedunt, & est rusticitas: cum moderatione autem iocari, est comem esse.

Proprietates comis hominis enumerantur istae à Philosopho. Primo ea dicere ac audire quae ad iocum modestum accommodantur: iocus enim liberalis & eruditi differt à ioco seruilis & rudis. Secundò eum qui audit, dolore non afficit, sed delectat potius. Tertio talia etiam audit; quae namque fert audiendo, ea videtur & facere. Quarto non quidvis cuius dicit, quia facit saepe sunt conuiua: itaque vir facetus, scit legem esse ioco. Vocatur etiam à Graecis virtus ista, *ἐπιεικεία*, dexteritas, vel urbanitas: agit etiam de hac Philosophus 10. *Ethic. cap. 6.*

DDd 2

QVÆS